

## המחתרת בדניה

נולדתי בווינה בשנת 1921. את לימודי נאצתי להפסיק ב־1938, עם האנשלוס, ויצאתי להכשרה של בח"ד — תנועת החלוצים הדתיים, בגרינסגסהוף. נשארתי שם עד קיץ 1939 ואז נשלחתי עם קבוצה לדניה. נתקבלנו ע"י מרכז ההכשרה בסמיטסרוף, ליד העיר גילליה שבצפון סילנד. גרנו יחדיו כעשרה חברים — בנות ובנים, ועבדנו במשקים חקלאיים של איכרים בסביבה. איכרים אלה ביקשו להשיג עבורנו אשרות כניסה, בגלל המחסור החמור בידיים עובדות. לפי החוק, לא הגיע לנו שכר בתור מתלמדים אך האיכרים היו מעוניינים בנו ושלמו לנו למרות שהחוק לא חייבם לכך ואפילו אסר עליהם את הדבר. בתחילה קיבלנו שכר מינימאלי, אך כעבור זמן, כשהתקדמנו בעבודה, קיבלנו שכר כמו פועל דני רגיל. משכורתנו לא היתה בבחינת מתן חסד מאחר ואנו עבדנו כהלכה והאיכרים ידעו שאיננו נוהגים לשתות וניתן לסמוך עלינו. האיכרים לא היו בעלי סנטימנטים וידעו להעריך את העובד לפי תרומתו בעבודה של ממש.

פרוץ המלחמה לא השפיע עלינו. התמורה במצבנו באה רק עם כיבוש דניה, באפריל 1940. האיכר שאצלו עבדתי היה מוטרד מאד. הוא חרד כדני אך גם דאג למצבנו, הפועלים היהודיים. אולם כל שינוי לא חל במצבנו. לא תבעו מאיתנו דבר ואף העובדה שזרים היינו לא ניכרה כלל. המשכנו לעבוד כמקודם ומבחינה מסוימת היה מצבנו שפיר יותר מאשר מצבם של הדנים שבעיר היות ושם הורגשה כבר המצוקה בהספקת מזון, ואילו אנו קיבלנו אוכל בשפע, יכולנו להקשיב לראדיו באורח חופשי, לקרוא בעתונים שבדיים ומתוך כך אף ידענו את הנעשה. לא ידענו על היקף רדיפות היהודים, על כל פנים לא ידענו על כך עד שנת 1943.

הגרמנים התנהגו בדניה כך שאי־אפשר היה להעלות על הדעת שאותם גרמנים מתנהגים אחרת בארצות כיבוש אחרות. הם היו בדרך כלל אדיבים ונשארו בתוך המסגרת של החוק, אם כי לנו, ליהודים, לא היה איתם כל מגע.

ב־1941 עברתי מסמיטסרוף לפרדנסבורג, מרכז החלוצי הכללי, ביחד עם אורי יערי. (אז היינו ולדמן), יחיאל בן־יצחק (סובלמן), יהודה אקסט (ניספה בבוכנוואלד), אשר אירגנו כעבור זמן את המחתרת שכונתה „הדרך החדשה“. כולנו היינו מקודם בבח"ד וקיימנו מעין גרעין של החבורה במחתרת. ההבדל בינינו ובין יתר חברי החלוצי היה אולי בכך שאנו לא נמשכנו אחרי החיים הטובים ולא ניסינו להנות מהתנאים הנוחים שיכלה לספק דניה הכמעט חופשית. אנו בחרנו בדרך אחרת. קיימנו קופה משותפת וקשר חברתי הדוק. הדמות המרכזית בחבורה היה ברטל גרס, טיפוס מעניין, אסקטי, משכיל, מסור לעניין. תנועתנו היתה חשאית ביותר ואנו שמרנו על חשאיות זו אף בפני יתר אנשי החלוצי אשר לא היו חברים באירגון. ניסינו לרכז את כל החברים, שהשתייכו לקבוצת המחתרת — „הדרך החדשה“, במשקים חקלאיים שבסביבת פרדנסבורג.

בתחילה לא ידענו במה וכיצד תחבטא פעילותינו. בדקנו את כל האפשרויות. היו חברים שסברו כי יש להצטרף למחתרת הדנית הכללית. היו אחרים שהציעו לעבור לארץ הניאוטראלית הקרובה — שבדיה. כל זה היה קל מדי בעינינו וגם לא האמנו כי שבדיה

תשאר לעולם ניאוטראלית. לבסוף נתגבשה הדעה שיש לחתור לעלייה ויש לפעול נגד הגרמנים מתוך הישוב בארץ-ישראל.

לקראת מטרה זו התחלנו לערוך אימונים ותרגילים: קריאת מפות, התקדמות לפי מצפן, התמצאות בשטח, הסוואה ועוד. אחד מאימונים אלה מכוון היה להרגיל עצמנו לקיום בתוך תנאי הטבע. במשך שבוע ימים נשארנו ביער והסתפקנו רק במזון שהצלחנו לאסוף בטבע. כן גם תירגלנו עצמנו בג'אוג'ייטסו למסרת הגנה עצמית.

לאחר שהחלטנו כי מטרתנו היא להגיע לארץ-ישראל התחלנו לתור אחרי נתיבות. להסתדרות הציונית בדניה לא היה מושג על קיומנו והנהגת החלוץ התנגדה לתוכניתנו. הם היו סבורים כי תוכניתנו „מטורפת“ הן ומסכנות, ובמקרה שנתגלה, נזיק לכל היהודים החיים בדניה.

אינני זוכר מי ראשון עלה על האפשרות להסתתר מתחת לקרונות הרכבת. אנוכי הייתי בעל השכלה טכנית, או נכון יותר, היו לי נטיות בכיוון זה, והתחלתי להתחקות אחרי טיפוסים שונים של קרונות. התחלנו לערוך נסיעות קצרות כדי לבדוק את המצב. אורי יערי אף ביצע נסיעה ארוכה יותר. יחיאל בן-יצחק ואנוכי ערכנו נסיעה נסיונית, מהלסינגואור לקופנהגן ובחזרה, מתחת לקרון הרכבת. על אף שבמשך הנסיעה נערכה בדיקה בבלמים, לא הבחינו בנו. אמנם היינו שחורים מפיה, אך הסתובבנו כל הלילה בשטח התחנה בקופנהגן, ועם בוקר נפרדנו ואנוכי עליתי על רכבת רגילה. הייתי שחור כולי וחשבוני לפועל רכבת. הנסיונות השונים אישרו את סיכויינו. ברטל גרס ניסה לנסוע לבלגריה מתחת לרכבת הצבא הגרמני. הוא הגיע ליעד, חזר עד המבורג ובתחת הרכבת של המבורג נתגלה, נתפס ונשלח לאושביץ.

לאחר שנודע לנו דבר היתפסו של ברטל (פרטים על דבר מאסרו נודעו לי רק באושביץ, כאשר פגשתי שם ביוני 1943) המשכנו בכל זאת בנסיונותינו. מצאנו שבמקום לנסוע מתחת לקרונות ניתן לעבור מארץ לארץ בתוך קרונות חתומים. לאחר שברטל יצא מן התמונה היה אורי יערי מרכז הפעולה. הוטל עלי ועל יהודה אקסט לצאת מהמנג, מבית-החרושת למכונות, שבין השאר נועדו גם ליצוא לתורכיה. אורי קבע לנו מסלול מדויק. הכוונה היתה להגיע לתורכיה ומשם לחתור ארצה.

אני למדתי עוד קודם לכן מעט תורכית מתוך ספר ישן שיצא לאור בשנת 1870. בהאנג, בתוך אחד הקרונות, מצאנו מספר ארגזים והסתתרנו מאחוריהם. היתה לנו הרגשה כי המקום אינו בטוח ולכן הסתלקנו משם. היה זה מזלנו, כי אילו נשארנו חבויים מאחורי הארגזים היינו נמחצים עת נעו הארגזים עם טילטולי הרכבת. עברנו אם כן לקרון אחר באותה רכבת. בקרון האחר היו ארגזים מרובים ואחד — ארגז ענק שבו היתה מכונה. בעזרת משור שהיה ברשותי הבקעתי חור בתוך הארגז ואנו חדרנו אל תוכו. למדתי מהכתובות שהתנוססו על פני המוצרים שבקרון כי התוצרת נועדה לשוויצריה. תיכננו כבר תוכניות שונות ואמרנו כי משוויץ נעלה ארצה. והיה אם נכשל, נתגייס לכוחות בעלות הברית. תאריך היציאה שלנו היה פברואר 1943. נסענו ברכבת זו. אמנם נערכה בדיקה בגבול, אך כיוון שנמצאנו בתוך הארגז, הרי שאיש לא גילה אותנו בעת שהקרון נפתח. בלבנו נעורו היסוסים והיינו קרובים לזניחת ההרפתקה, כל עוד היינו בגבולות דניה, אך לבסוף החלטנו להישאר במקום המחבוא ולהמשיך בדרכנו. נהגנו קיצוב במים ובמזון. בתוך הארגז היה חריץ ובעדו יכולנו לעמוד על מקום הימצאנו, לעקוב אחרי התחנות השונות על פניהן חלפנו, ואף לראות את מסלול התקדמותה של הרכבת. הנסיעה



## המחתרת בדניה

היתה איטית מאוד. בתחילה נהגנו בזהירות רבה, אך משום שקיבלנו התכווצות שרירים ברגלינו, נאלצנו לצאת לשעות מספר מתוך הקרון. כעבור כ-11 יום התקרנו לגבול השווייצרי, ואני כבר הבקעתי חור בתחתית הקרון, בעדו נוכל לצאת החוצה. הפצנו להסתלק בחשאי בתוך גבולות שווייץ כי חששנו פן שלטונות שווייץ יסגירונו לידי הגרמנים. אולם חברי חלה. רגלו תפחה מאוד והוא קיבל חום גבוה, והצמא הציק לנו. מלאי המים שהיה ברשותנו אזל מזה ימים מספר. היינו במצב ירוד מאוד ולכן לא השגחנו בכך שאנו נמצאים רק תחנה אחת לפני הגבול, בעיר זינגן-אם-האגנטויל ויש להתכונן לכך שהקרון ייפתח. באה ההפתעה. הקרון נפתח. אנו הספקנו להסתתר, אך הפרעלים הבחינו במימיה שהיתה מושלכת בקרון. כנראה נערכה סריקה אחרי שבויי מלחמה שנמלטו והשתמשו בדרך דומה לזו שלנו. פועלי הרכבת הבחינו שמסתתרים בתוך הקרון, אך לא העיזו להיכנס לתוכו. הם נעלמו וקראו לאנשי ס.ס. ולאנשי צבא. אלה הקיפו את הקרון וקראו לנו לצאת החוצה. סבורים היו ששבויי מלחמה אנו. הובאנו לתחנת המשטרה, שם נחקרנו ולאחר שהתברר להם שיהודים אנו — לא ידעו מה יעשו בנו. למזלנו הטוב נתפסנו באיזור בו האוכלוסיה היתה פחות אכזרית מאשר זו שבאזורים הצפוניים. הם הכניסונו לבית-הסוהר המקומי, קיבלנו טיפול רגיל, כמו יתר האסירים. מנהל בית-הסוהר התנהג באופן הוגן ואף גילה יחס אנושי. הצלחנו לשלוח משם מכתבים לדניה ואף קיבלנו תשובות. כתבתי לחברים ש„דודה עלייה חולה מאוד ואין לה כל תקווה“. עם זאת, כפי שנודע לי מאוחר יותר, יצאו חברים נוספים מדניה, למרות האזהרות שלנו. אחד ממכתבי התשובה מדניה יצא בעקבותי לאושביץ, משם חזר לדניה, ולאחר המלחמה הגיע ליד.

יום אחד הגיע לבית-הסוהר פקיד גבוה, איש ה-ס.ס. שדיבר דנית. הוא שאלנו מדוע עשינו את השטות הזו, מדוע עזבנו את דניה, הרי לא היה חסר לנו שם דבר ולא ארבה לנו כל סכנה. טענתם של החוקרים היתה שאנו רצינו להתגייס לצבאות בעלות הברית. השערתם אמנם היתה נכונה, אך אנו הכחשנו זאת מכל וכל. טענו שכוונתנו היתה לברוח מדניה משום שחרדנו לגורלנו כיהודים.

כיוון שנמצאנו בסמוך לגבול השווייצרי התחלנו לחשוב על בריחה מבית-הסוהר, אך התברר לנו כי הגבול שמור היטב. יום יום הובאו אנשים שנתפסו ליד הגבול. מצבנו בבית-הסוהר היה כה נוח עד כי הינחנו כי לא יאונה לנו כל רע. כעבור שבועות מספר ניתנה הוראה לשלוח אותנו לאושביץ.

בהיותנו בבית-הסוהר נפגשתי עם פועל כפייה פולני אשר היו לו ידיעות קלושות על הנעשה באושביץ. הוא אמר לי שזוהי עיר במערב פולין, והגיעו אליו שמועות שהוקם בה מחנה עבודה ליהודים. את הדרך לאושביץ עשינו בשיירה, מבית-סוהר אחד למשנהו. היתה לנו הרגשה כי יוצאים אנו לדרך מסוכנת, היות וראינו על פני מנהל בית-הסוהר, בהתקבל ההודעה על יציאתנו לאושביץ, שהוא מזועזע מאוד. כאמור, עשינו דרכנו מכלא לכלא. בכל מקום התווספו אלינו אסירים בדרכנו למחנה. רובם של האסירים לא היו יהודים.

בבית-הסוהר בפרנקפורט נפגשנו עם פולני צעיר, סטודנט, שהודענו מאוד כשנודע לו שאנו, כיהודים, מובלים לאושביץ. הוא הזהירנו בפני הצפוי לנו והציע לנו להימלט מן הרכבת בהגיענו לסביבות ברסלאו, אך לא ניתנה לנו כל אפשרות לברוח ולכן המשכנו בדרכנו. כשהגענו לאושביץ נתקבלנו שם בקרנטינה. מלבד הסידורים

והיסורים הרגילים, תוך קבלה במחנה, לא היה כל יחס מיוחד אלינו. נשארנו שלושה שבועות בקרנטינה.

אנו היינו בבחינת תופעה יוצאת דופן באושביץ — אנשים שהגיעו מארץ סקאנדינאבית. יום אחד פגשתי שם ביהודי אחד אשר אמר לי כי נדמה לו שפגש כבר יהודי יוצא דניה במחנה. הוא סיפר לי, תוך היסוסים, שנראה לו כי האיש האמור נמצא באחד מבלוקי החולים. יותר מתוך ניחוש מאשר מתוך ידיעה, הינחנו כי היה זה ברטל גרס. הלכנו לבלוק החולים וביקשנו שיקראו לברטל גרס. נדהמנו לראות שאכן הוא מופיע לנגד עינינו. הצלחנו להחליף איתו דברים משך דקות מספר. הוא סיפר לנו כיצד הגיע להמבורג וכיצד נאסר שם. הוא היה בבירקנאו, סבל רבות עד שחלה ואז הועבר לאושביץ. הוא אמר שאינו מצטער על המעשים שעשינו. לדעתו, כיהודים, עשינו את שחייב היה להיעשות.

רצינו כמובן, לחזור ולהיפגש איתו, אך באותו יום, ואולי היה זה למחרת, נערכה סלקציה וקבוצת בחורים צעירים, יהודים ולא יהודים, הוצאה, ואנו נקלענו לתוכם. נשלחנו ליאבוב'נו, מחנה בת של אושביץ. ניסינו להשיג ידיעות על ברטל גרס. ידיעות עליו אמנם הגיעונו, אך הוא נעלם ואיננו יודעים מה עלה בגורלו.

ביאבוב'נו הוקם מחנה חדש. העבודה היתה מפרכת והיחס נוקשה. אנו היינו צעירים ואולי עמדה לנו העובדה שמורגלים היינו בעבודה פיזית. כעבור שבועות מספר חליתי בפלגמונה. נמצאתי במצב של יאוש מוחלט. מדי שבוע היה מופיע אמבולנס אשר בו היו נאספים החולים. נשלחתי אל האמבולנס, אך הוא היה כבר מלא ולכן נשלחתי בחזרה. ביאבוב'נו במחנה היה רופא יהודי מצ'כיה בשם פאול הלר והוא טיפל בי במסירות. ירדתי במשקל והגעתי למצב של מוּלמאן, או נכון יותר, למצב של סופר-מוּלמאן, אך עלה בידי להתגבר על המחלה. מקרה בלתי צפוי בא לעזרתי. איש ה-ס.ס. שהיה אחראי לצריף החולים שמע על כך שידע אני לצייר. הוא הביא לי צילום וביקשני לעשות לו ציור מהצילום. הציור נשא חן בעיניו והוא המליץ עלי בפני אדריכל אחד, אסיר פולני, והלה החליט להעסיקני. התחלתי לעבוד במשרד ועד מהרה חזרו אלי כוחותי. ציירתי שלטים, ציורים, קישוטים ובעיקר אותיות גוטיות.

במשרד זה נשארתי כשנה ובעזרת קשרי ותוספות המזון שקיבלתי הצלחתי לעזור לחברי יהודה ובכך הקלתי על מצבו במחנה.

בתחילת שנת 1944 החל הטיהור הגדול במחנה ואני נשלחתי לעבוד בחוץ, בבניין תחנת הכוח. באותה תקופה כבר היו לי ידידים במחנה. התקשרתי עם קבוצה של יהודים צ'כים. אחד מהם היה קומאנדו-שרייבר והוא המליץ עלי כעל שרטט, תחת פיקוחו של איש ס.ס. פולקסדויטשה רומני, שהשתדל לעזור לנו. הוא נהג „לשכוח" מעט אוכל על שולחנו מדי יום. התהלכתי חופשי במחנה, כאדם הממונה על המדידות. הודות לעבודה זו יכולתי לקיים קשרים עם אסירים רבים. יצרתי קשר עם פועלים אורחיים במקום והם היו מביאים לי את העתון המקומי. יכולנו לקרוא בו ולהבין את המסתתר בין השורות. נוהג הייתי למסור את הידיעות הלאה והדבר הפך למקור אינפורמציה חשוב.

עבדתי עם מהנדס יהודי אחד מצ'כיה, ירקו ברמן, שהיה בעל מוניטין בינלאומי. בין השאר היה מהנדס זה גם מומחה לאלקטרוניקה. אנשי ה-ס.ס. נהגו להביא אליי מכשירי רדיו לתיקון. אנו דאגנו לכך שהמכשירים ישארו זמן מה בידינו והודות לכך הצלחנו להקשיב לתחנות זרות. עשינו חשבון ששנינו ביחד, שני יהודים במחנה, מסוגלים להבין אחת-עשרה



שפות. בשעות הערב נהגנו להעביר את הידיעות למחנות ולחדשות אלה נודעה אז חשיבות רבה, מה שהשפיע על עמידתם ורוחם האיתנה של האסירים.

ביאבוצ'נו נעשה נסיון בריחה. קבוצת פולנים וקאפו יהודי ניסו לחפור מנהרה, אך הדבר נתגלה ו-17 אנשים ניתלו בפומבי. בחבורה היה גם יהודי צ'כי, מחברי הקרובים במחנה.

ב-14 בפברואר נפלה פצצה סובייטית בתוך המחנה. נהרגו מספר אנשים ולמחרת ערכנו תרשים של מקום נפילת הפצצה. ב-15 לחודש לא יצאנו לעבודה. החולים נשארו במקומותיהם ולנו חילקו מזון, והוציאנו לדרך כשאנו הולכים רגלי. הגענו למחנה בלכתמר, גם הוא מחנה בת של אושביץ. המחנה היה כבר נטוש. אנשי ה-ס.ס. עזבו את המקום והשאירו אותנו לנפשנו. המקום נמצא בין החזית הסובייטית ובין זו הגרמנית. מסביבנו ירו והפגינו ואנו לא יכולנו לזוז ממקומנו. מופקרים היינו לגורלנו. היה זה חופש מזור. פעם או פעמיים ניסיתי לצאת את המחנה, אך חזרתי אליו, כי בחוץ היה עוד יותר מסוכן. החלטנו אם כן להישאר במחנה ולהמתין לרוסים. כעבור ימים מספר חדרה למחנה יחידה של הצבא הגרמני ולקחה אותנו עמה. היו אלה אנשי צבא קשישים, לא היתה כל בעיה להסתלק, אולם סברתי כי קץ המלחמה קרוב מאוד ולא כדאי להסתכן בהרפתקה של בריחה. אנשי הצבא מסרו אותנו שוב לאנשי ה-ס.ס. ואלה הביאונו לגרוס-רון. כאן שוב פינו את המחנה, העמיסונו על קרונות פתוחים ובמשך שלושה ימים נסענו ונסענו עד שהגענו לבוכנוואלד.

הרכבת בה נסענו היתה רכבת רפאים. כשני שלישי מתו בדרך. כאשר הגענו לבוכנוואלד הפציצו את תחנת הרכבת ורבים מאלה שהצליחו להגיע חיים עד לשם, נפגעו בהפצצות אלה ומתו. מתוך 3500 איש שיצאו מיאבוצ'נו, הצליחו מעטים לברוח וכ-600 הגיעו לבוכנוואלד.

לאחר שנמצאו כבר בתוך המחנה התאוששנו קצת מהדרך. נודע לי כי בבוכנוואלד נמצאים דנים. חיפשתי אחריהם. הדנים נמצאו במחנה מגודר ונפרד ועליו שמרו שבויי-מלחמה. השומר נתן לי להיכנס. ראיתי אחד הדנים וניגשתי אליו. הוא הופתע מאוד כששמע אותי מדבר דנית. סיפרתי לו בקצרה את קורותי. הוא ביקשני להמתין. נכנס פנימה אל תוך הצריף, כעבור זמן קצר יצא עם חבר נוסף. הם סיפרו לי שהינם שוטרים דנים שנשלחו לבוכנוואלד. סיפרו לי על הנעשה בדניה. בידיהם היתה חבילת מזון מהצללב האדום וכן שמיכה, מעיל, כלי אוכל. הם אמרו לי שאבוא כל יום עם כלי האוכל. היתה זו הצלה מופלאה. מצאתי את חברי והתחלקתי עמם בתוכן החבילה. מדי יום היינו הולכים אל הדנים. רציתי להודות להם, עשיתי זאת לפי דרכי. ציירתי למענם ציורים. שני ציורים כאלה שרדו עד היום הזה. באחד מאלה ניסיתי לתאר את החווה בה עבדתי בדניה. יום אחד נערך מפקד ואנוכי נשלחתי לדרום גרמניה. לא הצלחתי להתקשר עם חברי ולהודיע להם את הדבר. הודות למעיל והשמיכה שקיבלתי עמדתני בכל התלאות וחזרתי לכוחותי. על חברי יהודה אקסט שוב לא שמעתי דבר.

הובאנו למחנה בדרום גרמניה. היו שם מיכרות של ביטומים שהכילו נפט ומהם הפיקו דלק. עבדו שם שבויים וכן אזרחים גרמניים מאירגון טודט. יום יום נערכו התקפות מהאוויר אך הגרמנים לא ירו על המטוסים.

במחנה זה נמצא איש ס.ס. אשר ביקשני לצייר עבורו וימים רבים עסקתי בציור. תמורת ציורי קיבלתי מזון. כעבור ימים פינו את המחנה. הלכנו רגלי, אך הליכה זו היתה

## אלפרד ישראל גליק

שונה מאותה הליכה בעת פינוי אושביץ. חשנו כבר כי הסוף קרב. קרו מקרים שאנשי  
ס.ס. ביקשו מהשבויים לשאת את נשקם, ללא כדורים, משום שהיה כבוד עליהם.  
הגענו לכפר אחד בו עזבונו אנשי ה-ס.ס. הסתתרנו בבתי הכפר וכאשר יצאנו עם  
ערב — היינו חופשים. למרבית התמיהה היה הצבא ששיחרר אותנו צבא של ערבים  
מארוקאנים. הקצינים היו צרפתיים ואילו החיילים היו בני מארוקו. בין חיילים אלה היה  
גם יהודי מארוקני שחיפש יהודים. דיברתי עמו עברית רצוצה והוא הראה לי מגן דוד  
שהיה ברשותו ואף נתן לי אקדח ישן כדי שבו נוכל להתגונן בפני הגרמנים.  
יצאתי להמבורג ועם אנשי הבריגדה הגעתי לבלגיה ומשם יצאתי באורח בלתי ליגאלי  
ארצה.

